

FOLYÓIRATCIKK REFERÁTUMOK

25/73

001.814.4:655.535.54

Az összefoglaló készítéséről - a szerzőnek. /Abstracting for the writer./ - ORTH, F.M. = IEEE Transactions on Professional Communication, 15.k. 2.sz. 1972.jun. p.43-44.

Az informatív /tájékoztató/ referátum vagy összefoglaló készítésekor a következőket kell figyelembe venni:

- a referátum a legkiemelkedőbb része a közleménynek;
- többen elolvassák, mint a teljes közleményt;
- az elfoglalt szakemberek számára nélkülözhetetlen;
- bizonyos esetekben kizárólag a referátum alapján születnek döntések;
- megfogalmazásakor gondolni kell az olvasóra: a megértés fontosságára;
- a lényeget kell tartalmaznia.

Az összefoglaló elkészítése fegyelemre neveli a szerzőt: kénytelen megegyezően végiggondolni az írásművét az alábbi szempontok szerint:

1. minden felvetett gondolat közvetlenül kapcsolódik-e a problémához?
2. e gondolatok teljesen megoldják-e a problémát?
3. az írásműben érintett gondolatok megközelítően azonos súlyúak és fontosságúak-e?

4. található-e a gondolatokban logikai rendszer?

5. egymásból közvetlenül következnek-e a gondolatok?

Bármelyik kérdésre adott "nemleges" válasz a szerzőt önvizsgálatra s művének újrafogalmazására kell, hogy indítsa. A tartalmi helyesség végigvizsgálása után a nyelvi ellenőrzésnek kell következnie.

Nincs jobb módszer a helyes szakmai írás elsajátítására, mint amikor valaki fegyelmezetten és lelkiismeretesen elkészíti művének összefoglalóját.

Szepesváry Tamás

26/73

001.815:801.54

Szövegindexelési algoritmus súlyozott kulcsszavakkal a szemantikai szűrés módszerével. /Algoritm indekszirovanija tekstvov vzvesennümi kljucsevními szlovami po metodu szemanticeszkov filtracii./ - NOVIKOV, A.I. - JAKUSIN, B.V. = Naucsno-Tehnicoszka Informacija, Szerija 2. 1972. 6.sz. p.15-20.

Az információkereső rendszerek működtetésének egyik fontos mozzanata az indexelés. A cikk egy - számítógépre is alkalmas - dokumentum-indexelési algoritmust ír le.

A cikk szerzői felteszik, hogy a dokumentum tartalmát jellemző kulcsszavak magában a dokumentumban előfordulnak, sőt, bizonyos - a cikk végén ismertetett - különleges tulajdonságaik is vannak. Ezeket a kulcsszavakat többlépcsős szűrés által kapják a szövegből, ezért az általuk kidolgozott módszert a szemantikai szűrés módszerének nevezik.

A módszer két hipotézisre épül fel:

A/ A dokumentumok értelmi tartalma kettős tulajdonságu: egyszerre folytonos és diszkrét. Folytonos, mert a szerzők egy bizonyos gondolatokról írnak; diszkrét, mert - figyelembe véve a szöveg tartalmának hierarchikus szerkezetét - részekre, fragmentumokra osztható. Minden fragmentumnak, a fő gondolatkörhöz és egymáshoz is kapcsolódó, kisebb gondolatkörök felelnek meg.

B/ A dokumentum érdemi részét a nagy aktivitású szavak fejezik ki. Nagy aktivitású az a szó, amit a dokumentum írói a szövegben sokszor, sokféleképpen és sok más terminussal kapcsolatban használnak.

A szemantikai szűrés a következő négy részből áll:

1. rész: Az összes nem-informatív szó kihúzása a szövegből.

Nem-informatív szavak a következők:

a/ a főneveken, mellékeveken, valamint az előre megadott előljárókon kívül minden szó, plusz a pont és a kettőspont kivételével minden írásjel;

b/ a tiltott szavak jegyzékében szereplő, elvont főnevek és mellékevek.

Az a/ pont megvalósítása két táblázat segítségével történik. T₁ tartalmazza a szavak végeinek kétbetűs kombinációit, melyek mindegyike valamilyen szófajnak felel meg. Ha valamely kétbetűs kombinációnak több szófaj felelhet meg, akkor a T₂ táblázatot használják, melyben a szavak végeinek négybetűs kombinációi találhatók. Az algoritmus a következőképpen működik: ha a T₁ és T₂ táblázatok segítségével megállapítják, hogy a kérdéses szó főnév, melléknév vagy nem tiltott előljáró, akkor a szót megjelölik, milyen szófajhoz tartozik. Ellenkező esetben a szó helyét speciális jel foglalja el. Ezután a tiltott szavak szótára segítségével ellenőrzik, nincs-e tiltott szó a megmaradt szavak között. Az utóbbiak helye üresen marad. Így az indexelendő szöveg mondatokra bomlik szét, melyeket a kihuzott nem-informatív szavak helyébe irt speciális jel választ el egymástól.

2. rész: A következő lépés a szöveg szétdarabolása gondolati fragmentumokra. Gondolati fragmentum egy olyan mondat sorozat, melyet két oldalról fragmentum-határok vesznek körül. Fragmentum-határ egy olyan mondat /vagy több egymásután következő mondat/, amelyben /amelyekben/ szereplő összes főnév már legalább egyszer előfordult az előző mondatok egyikében.

A fragmentálás a következőképpen történik:

1. vesszük a soron lévő mondatot és a benne előforduló összes főnevet egy külön tömbbe írjuk;

2. a következő mondat főneveit ellenőrizzük, szerepelnek-e az előbb összeállított tömbben;

3. ha szerepelnek, a mondat fragmentum-határrá válik;

4. ha legalább egy főnév a mondatból nem szerepel, akkor az új főnevek is bekerülnek a tömbbe, és az elemzést a következő mondatral folytatjuk.

A szöveg széttördelése fragmentumokra a következő hipotézisen alapul: amíg az egymásután következő mondatokban újabb és újabb főnevek jelennek meg, addig a szerzők az éppen soron lévő gondolatot igyekeznek feltárni. Amikor is a mondat az előzőkhöz képest nem tartalmaz új főnevet, a gondolatnak vége, a szerzők összegezik az eddig elhangzottakat.

3.rész: Terminológiai láncok felépítése a fragmentumokon belül. Az egy fragmentumon belül szereplő szavak természetesen nem egyforma jelentőségűek, egy szó annál jellemzőbb az adott részre, minél több, különböző szóval kerül kapcsolatba a fragmentumon belül.

A terminológiai láncok felépítésének első fázisa a szókapcsolat-

tok kiválasztása. Ez a legegyszerűbb szintaktikai elemzésen alapul, melynek során figyelembe veszik a szórendet az egyes mondatokon belül.

Két szó szókapcsolatot alkot a következő esetekben:

1. ha két főnév egymás mellett áll, s nincsenek elválasztva az "és" kötőszóval;
2. ha két főnév között valamilyen megengedett előljáró van;
3. az összes egymásután következő melléknév és a tőlük közvetlen jobbra álló főnév mindig szókapcsolatot alkot;
4. ha egy főnév mellett közvetlenül két főnév található, melyek között az "és" kötőszó van, akkor az első főnév mind a két - és-sel elválasztott - főnévvel szókapcsolatot alkot.

Az algoritmus a következőképpen működik: mondatonként sorbaveszik a főneveket, s megállapítják az összes szókapcsolatait. A szókapcsolatokat rögzítik, a mondathatárokat törlik. Ezután a szókapcsolatokat az ún. centrumok köré csoportosítják. Centrum minden főnév. A csoportosítás művelete a következőképpen történik: veszik a soron következő főnevet /N/ és a vele szókapcsolatot alkotó másik szót, s egy külön tömbbe írják. A fragmentum összes többi szókapcsolatánál megvizsgálják, szerepel-e bennük az N főnév. Ha szerepel, ezt a szókapcsolatot is kiírják a tömbbe, mégpedig úgy, hogy a szókapcsolatok centrumai - az N főnevek - minden esetben egymás alatt álljanak; így ettől jobbra és balra helyezkednek el a vele szókapcsolatot alkotó szavak. A többször szereplő szókapcsolatokat természetesen csak egyszer írják ki.

Az így kapott mátrixból a következő eljárással kapják a terminológiai láncokat:

a/ az ismétlődő szót, a centrumot, csak egyszer írják le;

b/ ha a baloldali oszlopban csak főnév vagy csak melléknév található, akkor ezeket a szavakat a megtalálás sorrendjében a centrumtól balra írják. A jobboldali oszlopot hasonlóképpen rendezik. Ha a baloldali oszlopban főnév is és melléknév is szerepel, akkor először a melléknéveket, majd a főneveket írják ki. Ezzel ún. terminológiai láncok jönnek létre.

A terminológiai láncok kialakításával egyidőben megszámlálják azok hosszát is.

A fenti műveleteket elvégzik az összes fragmentumban.

4. rész: A centrumok mennyiségi jellemzőinek kiszámítása.

A kevésbé jellemző centrumok kidobására a következő kritériumokat javasolják a szerzők:

a/ minél hosszabb a centrum terminológiai lánc, annál jellemzőbb a szó;

b/ minél több fragmentumban található meg a szó, annál lényegesebb;

c/ minél hosszabb a szó első és utolsó megjelenése között a távolság /amit a fragmentumok számával mérnek/, annál jellemzőbb a szó. A feltevés abból indul ki, hogy ha egy terminust két különböző fragmentumban használnak, akkor a két fragmentum közötti részben is valószínű, hogy szó van a terminusról, csak ő maga explicite nem szerepel.

A cikk ezután ismerteti a mennyiségi jellemző kiszámítására alkalmas - a fenti kritériumok figyelembevételével kapott - matematikai képletet.

A dokumentum kódolt formájának /tartalmi leírásának/ kialakítására a következő módszerek lehetségesek:

a/ az összes centrum a megfelelő terminológiai láncokkal együtt alkotja a kódolt formát. Ebben az esetben célszerű először az egy centrumhoz tartozó láncokat összesíteni;

b/ a képlet szerint kapott mennyiségi mutatók alapján csak a bizonyos pontszámot kapott centrumokat vesszük be a kódolt formába /a terminológiai láncokkal vagy anélkül/.

Az utolsó részben a szerzők az algoritmust értékelő módszert ismertetnek. Számításaik szerint a szemantikai szűrés módszere a többi algoritmushoz viszonyítva aránylag jónak mondható.

Stiegrád Gábor

27/73

001.891/.892:659.28

Egyéni információs szükséglet ipari kutató-fejlesztő laboratóriumokban. /Personal patterns of information use in an industrial research and development laboratory./ - MOTE, L.J.B. = Journal of Documentation, 27.k. 3.sz. 1971.szept. p.200-204.

Prof. T.J. ALLEN "Managing the flow of scientific and technological information /Tudományos és műszaki információk áramlásának irányítása/ Cambridge, 1966./ című munkájában három módszert ajánl kutatók információs szükségleteinek tanulmányozására:

- kérdőíves felmérést;
- kutatási-fejlesztési munkakörökben dolgozó szakemberek munkájának megfigyelését;
- és több, azonos problémán dolgozó, de különböző nagyságú kutató-csoport információs csatornáinak párhuzamos tanulmányozását.

A Thornton Research Centre-nél a kutatók információigényének felmérésére végzett vizsgálat gyakorlati eredményeivel egészítik ki a fentieket.

A vizsgálatot a következő adatok feldolgozásával kezdték:

1. az egyes személyeknek körözött folyóiratok jegyzéke;
2. a SHELL más egységeinél vagy magánál a kutatóintézetnél keletkező ipari jellegű témabeszámolókat felhasználóknak jegyzéke /az információk központ küldi azoknak, akiket feltehetőleg érdekelni fog vagy a hetente körözött jegyzék alapján a kutató kérte/;
3. az információk szolgálat által rendszeresen körözött "periodical report"-ok;
4. az információk szolgálatához 1966 és 1970 között érkezett fontosabb műszaki jellegű kérdések;
5. kívülről beszerezhető dokumentumokra vonatkozó igények;
6. a kutatókhoz a szakmai egyesületektől áramló anyagok.

Noha ezek az adatok nem teljesen azonos időszakokra vonatkoztak, jó alapot biztosítottak a kutatógárdán belüli információk szükségletek megoszlásának vizsgálatára. A vizsgálatot végzők tisztában voltak azzal, hogy aki folyóiratot vagy más dokumentumot kap akár rendszeresen is, azokat nem feltétlenül olvassa el. Annyi azonban mindenképpen leszögezhető, hogy ezeknek az embereknek legalább megvan a lehetőségük a számukra érdekes irodalom áttekintésére.

Első lépésben a már meglévő adatok alapján hat csoporton belül - a dokumentumok használatának gyakorisága szerint - összeállították a felhasználók jegyzékét. Pl. a folyóiratjegyzék élére az került, aki a legtöbb folyóiratot kapja. Mind a hat jegyzéken a felső 10% nevét csillaggal megjelölték. Majd kigyűjtötték a fenti hat csoportból, ki hány jegyzéken volt a felső 10%-ban:

1 fő	4 jegyzéken
5 fő	3 "
6 fő	2 "
11 fő	1 "

Ha csak 5 információk csatornát használtak:

1 fő	3 jegyzéken
6 fő	2 "
7 fő	1 "

Az adatok azt mutatják, hogy akik több lehetőséget használnak fel, általában nagyobb arányban szerepeltek a felső 10%-ban. Viszont, akik az átlagosnál több lehetőséggel élnek, kevesen vannak. Azok, akik

több folyóiratot néznek át rendszeresen, többet is kérdeznek stb., és ez mindenképpen azt jelenti, hogy ezek a személyek az információs munkából is az átlag fölött veszik ki részüket.

Felmérésükkel nem feltevést akartak igazolni, hanem az összefüggések feltárására törekedtek. A vizsgálatokból a következő megállapítások szűrhetők le:

- nem minden 10%-ba tartozó kutató potenciális "gate-keeper"
- a vizsgált területen vannak irodalommal jól és kevésbé jól ellátott területek;
- a kutatók pályájuk elején sokkalta több információt igényelnek, mint akik már több éve azonos területen dolgoznak, bár ennek a tapasztalásnak oka lehet az is, hogy az idősebb kutató megbízhat egy fiatalat témafigyeléssel, irodalomkutatással, és így a felmérésekben látszólag az mint a fiatalabb kutató információigénye jelentkezik;
- az információs szolgálat "tudta nélkül" is /un. "véletlenül szerzett"/ információkhoz juthatnak a kutatók a csoportkommunikáció folytán.

Az eredményekből egyértelműen tűnik ki, hogy akik több helyen szerepelnek az első 10%-ban, azok tapasztaltabb, többnyire "senior" beosztású kutató-fejlesztők.

ALLEN professzor téziseit ezek szerint azzal kell kiegészíteni, hogy bár a kutatók-fejlesztők átlagos információs szükséglete nem túl nagy, az eredményes "gate-keeper"-ek az átlagosnál sokkal több információt igényelnek és jobban kihasználják a meglévő lehetőségeket. Valószínűleg az eredményes kutatók azok között keresendők, akik az elérhető információs forrásokat /csatornákat/ a lehető legjobban használják ki.

Bobok Györgyné

28/73

002.164:659.25:620.9

Egy dokumentációs együttműködés tapasztalatai: energiazagzdálkodási információ-hálózat. /Une experience de coopérative documentaire: le réseau d'information sur l'économie de l'énergie./ - CADOUX, L. = Bulletin des Bibliothèques de France, 16.k. 2.sz. 1971. p.609-626.

Nyolc különböző profilu francia intézmény /a CNRS Természettudományi Dokumentációs Központjának 730. szekciója, a CNRS Társadalomtu-

* A kifejezés magyarázatát ld. lapunk 1972. 10.számának 787.oldalán.

dományi Dokumentációs Központja, az Atomenergia Kormánybiztosság, az Energiagazdálkodás Regionális Központja, az Energiaügyi és Gazdálkodási Intézet, a Francia Fűtőanyag és Energia Kutatóintézet, a Francia Ásványolaj Intézet, az Elf-Union/ és egy nemzetközi szervezet /az Európai Községek Bizottsága/ társult közös energiagazdálkodási információtár létrehozására.

A partner intézmények decentralizáltan gyűjtik, válogatják, tárolják és számítógépi feldolgozásra alkalmassá teszik az energiagazdálkodás szakirodalmát, amelynek fő jellemzője, hogy főként nem-publikált dokumentumokból tevődik össze /beszámolók, folyamatban lévő kutatásokról szóló jelentések, kongresszusok, tanácskozások anyaga stb./ Az így létrejött központi információtár nem nagy volumenű: havonta kb. 200-250 dokumentummal gyarapszik, de a gépi rendszer outputjaként havonta megjelenő bibliográfia igen hasznos tájékoztatói forrás valamennyi partner-intézmény számára.

A gépi feldolgozás a külön erre a célra kidolgozott SPLEEN-program /Système de Programmation Logique en Économie de l'Énergie/ alapján történik. Az input előállítása decentralizált: a partner intézmények központilag készült munkalap alapján dolgoznak és - a helyi adottságoktól függően - lyukkártyán, lyukszalagon vagy mágnesszalagon, sőt egy esetben kézi lyukkártyán rögzítve továbbítják adataikat a számítógépi központba. A feldolgozást IBM 360/50 és 360/75 gépek végzik.

A dokumentumokat az együttműködésben részt vevő intézmények dokumentációs szakemberei formai /címleirási/ és tartalmi jegyek alapján elemzik. A tartalmi analízis a deskriptorok megalkotásából és az egyetlen mondatos francia nyelvű annotáció készítéséből áll. Az adatok - gépi feldolgozás útján - annotált bibliográfiává állnak össze, amelyet szerzői, országok szerinti, energiafűlésegek szerinti, dokumentumtípus szerinti és tárgyi index egészít ki. A tárgymutató KWOC típusú. A jegyzék havonta megjelenik, átfutási ideje 5 hét, amiből 3 hét a nyomdai sokszorosítás.

Ez az információhálózat az elmúlt két év alatt - a műszaki és pszichológiai nehézségek dacára - eredményesen működő dokumentációs rendszernek bizonyult.

Gödény Eszter

29/73

002.2:311.2:001.811

A régebbi irodalom használata és avulása. /The use of older literature and its obsolescence./ - SANDISON, A. = Journal of Documentation, 27.k. 3.sz. 1971.szept. p.184-199.

A közelmúltban megjelent cikkeikben LINE, VICKERY, BROOKES és MacRAE két probléma matematikai megfogalmazásán fáradoztak:

• a hivatkozások száma, a publikációknak a könyvtári forgalma a publikáció kiadása óta eltelt idővel csökken;

• a megjelenő, következésképpen az idézhető publikációk száma évről évre növekszik.

Feltételezésük szerint a cikkek száma évről évre exponenciálisan nő, de hasonló jellegű az avulás és a hivatkozások számának csökkenése is.

BROOKES ennek kapcsán hozzáteszi, hogy az avulás számértékét mindig egy adott szakterületre vonatkoztatva és szigorúan a tényleges könyvtárhasználatra épülő adatokból kell megállapítani.

Zavaró azonban a terminológia. Így pl. a régebbi irodalom nem szükségszerűen avul, sőt a történelemtudományok területén már "negatív" avulást is mértek.

BROOKES szerint valamely kötetre való hivatkozás valószínűsége a következőktől függ:

- a/ a cikkek száma, amelyekre hivatkozni lehet;
- b/ egy-egy cikkben az átlagos hivatkozások száma;
- c/ hivatkozott kötetben lévő cikkek száma;
- d/ a cikkek bibliográfiai hozzáférhetősége /pl. hány indexben stb. említik/;
- e/ a hivatkozó szerző nyelvi, könyvtári stb. lehetőségei;
- f/ a hivatkozott cikk tudományos értéke;
- g/ azon cikkek száma, amelyek a hivatkozottat helyettesíthetnék /mert u.a. tartalmazzák/;

Ezek közül az f/ jelzi a "hasznosítás fokát", a többi adat az irodalom növekedését tükrözi.

Az alábbiakban a szerző azokat a tényezőket foglalja össze, amelyekről egy bizonyos közlemény használata függ, vagyis: hogy mitől függ, hogy használnak-e valamely könyvet stb. az olvasók a könyvtárban:

- a/ olvasók számától;
- b/ egy olvasó által használt könyvtári egységek átlagos számától;
- c/ a hivatkozott kötetekben megjelent cikkek számától;
- d/ bibliográfiai hozzáférhetőségtől /indexművek, hasonló források/;

e/ fizikai hozzáférhetőségtől /potenciális/ - /belső könyvtári katalógusok, kölcsönözhetőség stb./;

f/ a közlemény tudományos értéke;

g/ a könyvtár nagysága /hány olyan mű szerepel a katalógusban, amely helyettesíthetné a hivatkozott közleményt/;

Bár ezek hasonlóak a fentebb említett szempontokhoz, részleteikben mégis különbözőek. Megkülönböztetésük mindenkor fontos, sőt azt is célszerű elkülöníteni, hogy a hivatkozás cikke, monográfiára vagy referáló jellegű kiadványra épül.

A "felezési idő" /azaz az az idő, amely alatt a hivatkozások száma az időszak elején tapasztalt értéknek felére csökken/ meghatározására COLE, BROOKES, LINE, MacRAE és a többiek kumulált hivatkozási adatokból indulnak ki, amelyek figyelmen kívül hagyják az irodalom növekedését. Ez az irodalom mennyiségi növekedését figyelembe vevő korrekció nélküli "felezési idő" nem alkalmas a használat mértékének megállapítására. Ehelyett a "viszonylagos használat/közlemény" /use per item/ módszert ajánlja a szerző, amelyben a használatot a rendelkezésre álló, adott időszakban megjelent közlemények számához viszonyítják. A cikk, közlemény használatának csökkenését - a fenti mutató értékének felére csökkentésével, az "50%-os használati valószínűség idejével", míg a hivatkozások csökkenési értékét az "50%-os hivatkozási valószínűség" bevezetésével jellemzi a szerző.

Az avulás csak megközelítőleg exponenciális. Az NRLSI /National Reference Library of Science and Invention = Országos Természettudományi és Találmányügyi Referenzs Könyvtár/ felmérései érdekes eredményekhez vezettek. Az eredetiben közölt adatokból és ábrákból jól látható, hogy az avulás, a használat-csökkenés "sebessége" igen eltérő értékeket mutathat.

Az eredmények szerint a "felezési idő" nem reális érték és így nem nyújt segítséget sem a felhasználóknak, sem az állomány további sorsát illetően. Csak jól megalapozott, szélesebb körű mérések alapján lehet és kell bizonyos állományt /irodalmat/ kivonni a forgalomból, mert a könyvtár elsődleges célja a hozzáférhetőség biztosítása.

Bobok Györgyné

30/73

0.27.54:681.3

Jegyzetek a Római Nemzeti Könyvtár ügyviteli és a bibliográfiai tájékoztatási gépesítésének terveihez. /Note illustrative al progetto di automazione della gestione e della ricerca documentaria presso la Biblioteca Nazionale di Roma./ - VINAY, A. - PIANTONI, M. = Bollettino d'Informazioni, 11.k. 4.sz. 1971.okt.-dec. p.136-150.

A római Nemzeti Könyvtárban a könyvtári ügyviteli folyamatok gondos elemzése során választották ki azokat a részterületeket, amelyekben ésszerű és gazdaságos az automatizálás.

1971 májusában próbaképpen UNIVAC 9200-as berendezéssel monográfiai bibliográfiai adatainak feldolgozása alapján betűrendes, szakrendi és tárgyszavas katalógust állítottak elő.

Azóta újabb programokat készítettek, amelyek alkalmazásával 1972-ben már a sorozatok /kurrens/ és gyűjtemények bibliográfiai adatainak feldolgozását végezték el.

Tervbe vették - mivel a Római Nemzeti Könyvtár gyűjti a köteles példányokat - a retrospektív jellegű, gépesített bibliográfiai tájékoztatás megtervezését is. Az olasz nyelvű anyagokon kívül feldolgozni szándékozzák a különböző idegen nyelvű tudományos irodalmat is.

A szükséges szakértelem biztosítása céljából a könyvtár személyzetének egy részét ügyvitelgépesítési tanfolyamokra nevezték be, amelyhez a könyvtár vezetősége munkaidőkedvezményt biztosított.

Bobok Györgyné

31/73

659.2:005

Az információs rendszerek osztályozása működésük célja szerint.
/Klasszifikacija informacionnih sistema po celi ih funkcioniranja.
ja./ - RÜZSOV, V.Sz. = Naucno-Tehniceszka Informacija, Szerija 2.
1971. 11.sz. p.5-9.

A tájékoztatási rendszerek osztályozását elsősorban a társadalmi élet azon területeihez viszonyítva végzik, amelyekben funkcionálnak. Így például a tudomány területéhez tartozónak a tudományos-műszaki információ feldolgozására szolgáló információkereső rendszereket, míg a gazdaságirányítás területéhez tartozónak a termelési információ feldolgozására szolgáló automatizált irányítási rendszereket tekintik. Ez a szemléletmód azonban nem nyújt lehetőséget a fenti rendszerek közös, illetve sajátos jellegzetességeinek feltárására. A helyes, tudományos alapokon nyugvó osztályozás elősegítené az informatika fejlődését, a benne használt terminológia tisztázását; megkönnyítené a tájékoztatási rendszerek tipustervezését, valamint a felhasználás konkrét körülményeihez igazodó kiválasztását.

Ehhez azonban legelőször a működés célját kell meghatározni: ezen a cikk azt az eredményt érti, amelynek érdekében a munkafolyamatot végzik.

A vizsgált rendszerek működésének eredménye mindig valamilyen információ, amely kielégít egy adott szükségletet. Minőségileg új információ egyrészt a kiinduló adatok elemzése útján, másrészt a figyelembevételükkel hozott döntés eredményeként állhat elő. A fentiek szerint első közelítésben a tájékoztatási rendszereket három fő típusra lehet osztani:

- információtároló rendszerek /minőségileg nem változtatják meg az információt/;
- információelemző rendszerek;
- döntéskidolgozó rendszerek.

Az első típusba tartozó rendszerek tisztán tájékoztató jellegű feladatokat oldanak meg: az informatika ezen a retrospektív visszakeresést, a szakemberek gyors tájékoztatását, esetleg a szükséges, kért információval rendelkező szakemberek megnevezését érti. E rendszereket második szinten utbaigazító, statisztikai és figyelő-rendszerekre lehet osztani. Utbaigazító rendszereket például a szükséges tudományos-műszaki irodalom felleléséhez vagy szabad szállodai férőhelyek felkutatásához építenek ki és használnak; az adott információ itt egy konkrét tényről érint közvetlenül. A statisztikai rendszer ezzel szemben olyan adatokat szolgáltat, amelyek nem egyes tényekhez, eseményekhez kapcsolódnak közvetlenül, hanem azok sajátosságait, statisztikai jellemzőit adják meg. A figyelő-rendszerek célja a számbavett tárgyak állapotában bekövetkező mennyiségi és minőségi változások visszatükrözése.

Az információtároló rendszerek egyes alosztályai között meghatározott függőség van: az utbaigazító rendszerek jelentik a másik kettő alapját.

Az információelemző rendszerek az új információ nyújtásával minőségileg különböznek az előző, egyszerűbb rendszerektől; bizonyos fókusz magukra vállalják a szolgáltatást igénybe vevő alkotó tevékenységének egy részét. E rendszerek értékelik a helyzetet, előrejelzik további lehetséges fejlődését és kiadják az adott feltételek szemszögéből leginkább elfogadható döntésváltozatokat. Ennek alapján diagnosztikai, prognosztikai és tanácsadó rendszerek különböztethetők meg, amelyek között ugyanolyan függőségi kapcsolat van, mint az előző osztály esetében.

Az ember alkotó tevékenységének legmagasabb formája, a döntéshozatal, bizonyos mértékben szintén formalizálható. A döntés-kidolgozó rendszerek a kiinduló adatok alapján új információt dolgoznak ki, de már nem alternatívák, hanem döntés formájában. A formalizált döntéseket hozó rendszereket tervező és irányítási rendszerekre lehet felosztani: a tervezési tájékoztató rendszerek feladata a távlati, napi vagy operatív terv kidolgozása; az irányítási rendszerek pedig bizonyos előírásokat is közölnek.

A fent részletezett osztályozási elv lehetővé teszi a rendszerek további csoportokra és alcsoportokra bontását egészen az egyes vállalatok és intézmények tájékoztató rendszerei elé állított konkrét célok mélységéig. Az osztályozás a tájékoztató rendszerek felsorolásán kívül jellemzi egymás közötti viszonyukat is: minden rendszernek szigorúan megszabott helye van, és a magasabb szintű rendszer mindig feltételezi valamennyi alsóbb szintű rendszer feladatainak megoldását is.

Haraszthy Ágnes

Faktográfiai információk feldolgozása automatizált információs rendszerekben. /Zpracování faktografických informací v automatizovaných informačních systémech./ - KLEINOVÁ, L. = Bibliografický časopis, 4.k. 1-2.sz. 1971. p.16-28.

A huszas évek második felétől kezdve nagy faktográfiai kiadványok láttak napvilágot /pl. The international critical tables of numerical data of physics, chemistry and technology, Landolt-Börnstein Tabellen, Tables annuelles des constantes et données numériques stb./, jelölve annak, hogy a rohamosan fejlődő tudomány és technika mindinkább igényli az információk e válfaját. A számítógépek megjelenése igen kedvező feldolgozási, tárolási és keresési lehetőségeket teremtett a faktográfiai információs tevékenység fokozásához és kiteljesítéséhez. Létrejöttek a faktográfiai tájékoztatás gépesített és automatizált központjai, az ún. adatbankok/data banks, data centers, Archivecenters, Datacentrum, Zentralarchiv stb./. Ahogy az sok új vívmánnyal meg szokott esni, az adatbankokkal is megesett: egyesek túlbecsülték, mások pedig alulértékelték szerepüket az információs folyamatokban. Ma már mindenesetre annyi van belőlük, hogy racionális áttekintésük és tudományos vizsgálatuk lehetővé tétele érdekében - különböző szempontok szerint osztályoznunk kell őket.

Igy tevékenységük köre szerint megkülönböztetünk territoriális /területi/, kommoditív /tudományági, ágazati, szűken specializált, pl. üzemi-vállalati/, valamint vegyes típusu adatbankokat.

Az adatbankok által tárolt adatok szerinti megkülönböztetés két-
ágú lehet:

1. az adatok szemantikai tartalma alapján vannak kritikai, műszaki-gazdasági, egészségügyi, földrajzi és természettudományi, mező- és erdőgazdasági, szociális-kulturális és szociális-gazdasági adatokat tárolók;

2. az adatok formája alapján pedig csak numerikus, csak bibliográfiai, valamint dokumentációs adatokat /gondolatokat, módszereket, ismereteket, tapasztalatokat/ is tárolók.

Az adatbankok az alkalmazott munkamódszerek szerint lehetnek gépesítettek vagy automatizáltak. Használatuk jellege szerint ismerünk zárt és nyilvános adatbankokat. Az előbbieket közé általában az igazgatásiak, a vállalatiak és a marketing típusúak, az utóbbiak közé az informatikaiak, a nemzetiek és az ágazatiak tartoznak.

A már működő adatbankok közül főként az alábbiak méltók - nagyságuk, szervezetük, szolgáltató rendszerük révén - a figyelemre:

1. a GSzSzd /Goszudarsztvennaja szluzsba sztandartnüh i szpravocsnüh dat SzSzsZR = Szovjet Szabvány- és Tájékoztató Adatok Állami Szolgálat/, amely az anyagtulajdonságokról nyújt - gyorsan és előnyös feltételek mellett - információkat az ország egész területére;

2. az OSTI /Office for Scientific and Technical Information = Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Hivatal/ négy adatbankja /röntgen kristallográfia, anyag-spektrometria, a gázok termodinamikai tulajdonságai, reakciósebesség magas hőmérsékletek mellett/. Az OSTI a tájékoztatási munka országos és nemzetközi koordinálásával is foglalkozik;

3. az USA rendőrségi adatbankja;

4. a NODC /National Oceanographic Data Center = Országos Oceánográfiai Adatközpont/, amely tulajdonképpen a nemzetközi oceánográfiai adatbank megalapításához is hozzájárult azzal, hogy munkatársainak és felszerelésének egy részét e célra átadta. A nemzetközi oceánográfiai adatbank másik részlege Moszkvában működik.

1966-ban az ICSU /International Council of Scientific Unions = Tudományos Szervezetek Nemzetközi Tanácsa/ kezdeményezésére megalakult a CODATA /Committee on Data for Science and Technology = Tudományos és Műszaki Adatok Bizottsága/, amely arra hivatott, hogy nemzetközi méretekben koordinálja a faktográfiai információs tevékenységet, illetve hogy nemzetközi faktográfiai kiadványok és nemzetközi adatbankok létrejöttét készítse elő és szervezze.

Feladatainak konkretizálásáról, javaslatainak realizálási lehetőségeiről eddig két konferenciát rendezett /Frankfurt am Main - 1968 és Skócia - 1970/. A munkálatok jelentős részét az egyes nemzeti bizottságok vállalták magukra. A cikk részletesebben a szovjet, a kanadai és az NSZK-beli nemzeti bizottság munkájával ismerteti meg bennünket.

/Futala Tibor/

33/73

659.24:061.5.055

A vállalati irodalom áttekintése a Technical Indexes Ltd. ipari információt szolgáló index rendszerén keresztül. /The Technical Indexes System for the control of trade literature. - FORD, M. = Aslib Proceedings, 24.k. 5.sz. 1972.máj. p.284-292.

Az ipari, termelési adatok kezeléséről általában kevés szó esik, holott az iparban ez iránt sokkal nagyobb az igény, mint a tudományos információk iránt. A termék-adatok forrása lehet: műszaki lapok hírdetése, levelezés, kiállítás, katalógus, árlista és adatlap. /A felmérések szerint a szakemberek a gyártmánykatalógusokat és adatlapokat tartják a leghasznosabb forrásnak és nem az üzemi lapokat. / Kezelésüket megnehezíti a rendelkezésre álló adatok bőséges száma és a források sokfélesége, valamint a kereskedelmi cél miatt megvalósíthatatlan egyöntetűség hiánya. Az előállításra vonatkozó szabványokat nem veszik figyelembe; a feldolgozást nem könnyíti semmiféle egységes kódjelzet; egyes gyárak felszólítás nélkül küldik vállalati irodalmukat,

mások kérésre sem. A cégek és vállalatok többsége általában a szokásos módon tartja nyilván a termékadatokat: katalógusok a gyártó cégek betűrendjébe sorolva, ez pedig nem alkalmas a naprakész, kurrens és gyors tájékoztatásra.

Az angol ipari index-rendszert abból a föltételezésből kiindulva létesítették három szakterületen, illetve iparágban - vegyipari gépek, elektronikai berendezések és alkatrészek, gépgyártás - hogy az ipar és kereskedelem számára kiterjedt és nem költséges szolgáltatás álljon rendelkezésre a termékadatokról. Nagy-Britannia területén kb. 10 000 gyártó cég termékadatait tartják nyilván az említett három iparágból. Ezenkívül természetesen foglalkoznak a vonatkozó szakterületek külföldi irodalmával is. Figyelemre méltó az iparágak reflexiója. Az elektronikai iparban gyorsan, készségesen, széleskörűen; a gépgyártásban lassabban; a kémiai iparban vonakodva válaszolnak a levelezésre, küldenek katalógusokat és adatlapokat. Vagyis az újabb iparágak készségesebben reagálnak, mivel naponta megjelenő új termékeiket gyorsan akarják eladni, és a hagyományos iparágakkal szemben jobban felismerik az erről szóló tájékoztatás szükségességét.

A költségek növekedésének elkerülése céljából tartózkodtak számítógép, mikrofilm és egyéb gépesítési eljárás alkalmazásától.

Mindegyik rendszer tulajdonképpen a cégek és vállalatok katalógusainak, adatlapjainak a gyűjteménye, mely szabadlapon kötetekben tárol, átfogóan osztályozott és indexelt. Az index maga egy termék-adat könyv. Jelzi, hogy a terméket kik gyártják és az erre vonatkozó irodalom hol található a rendszerben, illetve gyűjteményben. A gyűjteményt az új katalógusok stb. periódikus kiegészítésével és az elavultak eltávolításával folyamatosan frissen tartják. Teljessé tétele, naprakész tartása érdekében ennél az irodalomtípusnál különösen fontos a személyes kapcsolat kiépítése és gondozása.

A gyűjtemény az eredeti sokszorosított kiadványokból, adatlapokból áll, aminek az a hátránya, hogy minél több céggel tartanak kapcsolatot, annál helyigényesebb a gyűjtemény és minél szélesebb körű az igénybevétel, annál több példányra van szükség egy-egy katalógusból. Ezenkívül az egész gyűjteményből rendelkezésre áll egy mikrofilm-másolat, kérésre erről is szolgáltatnak filmet vagy mikrolapot.

A rendszer tervezésénél az igénylők következő szempontjait igyekeztek érvényesíteni:

- a tervezőét, aki egy bizonyos termékre keres információt;
- a tervezőét vagy mérnökét, aki egy bizonyos gyár adott termékéről tájékozik;
- a kereskedelmét, amely cégekről keres információt.

A rendszer kidolgozására olyan szakembereket alkalmaztak, akik ismerik az adott iparág szerkezetét és szükségleteit. Hierarchikus rendszert alkottak a termékindex-könyv számára, mely tulajdonképpen rugalmasan bővíthető adatszolgáltató lapok összessége. Az adatszolgáltató lapok tartalmazzák a termékre vonatkozó valamennyi szinonimát, a termék képét és a gyártó cég nevét. Az index összehozza, kom-

binálja az egy termékre vonatkozó valamennyi cégnek, illetve egy cég valamennyi termékének az adatát. Tapasztalatuk szerint 6 hónapon belül a cégek 40%-ánál az adatok elavulnak és így az adatszolgáltató lapok selejtezésre, kiegészítésre szorulnak.

A gyűjteménynek, illetve rendszernek és az indexnek ez a szabadlappos /kötet/ formában történő gyűjtése, nyilvántartása azért jó, mert kikölcsonözhető, folyamatosan selejtezhető, kiegészíthető; maga az index-kötet pedig kiadvány alapjául szolgálva, füzetként bármelyik cég számára korlátlan mennyiségben megvásárolható és a tervezők, mérnökök, beruházók íróasztalára helyezhető segédletként.

Dácz Éva

34/73

659.28:331.147.2:608.3

Tájékoztatói rendszer ujitók információigényeinek kielégítésére.
/System informacji dla potrzeb nowatorstwa./ - POMYKALSKI, A. = Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji, 17.k. 2.sz. 1972. p.12-15.

A cikk kérdőíves és interjú módszerrel végzett felmérés eredményeit mutatja be, azokból von le általános következtetéseket.

Két jelentős tényezőt emel ki az információk szempontjából:

- aktualitás;
- felhasználhatóság.

Az információforrások aktualitás szerinti ragsora a következő:

- legnagyobb késedelemmel nyújtanak információt a könyvek és a kézikönyvek;
- közepesen késik a folyóiratcikkekben, műszaki dokumentációban, szabadalmakban, ésszerűsítési javaslatokban, valamint a lengyel műszaki klubok kiadványaiban található információ;
- aránylag gyorsan szerezhető információ a szakértőkkel való konzultáció, előadások meghallgatása és üzemlátogatások útján.

A felhasználhatóság szempontjából osztályozva:

- a mérnök-ujitók és -fejlesztők leghatékonyabban a lengyel és a külföldi cégekatalógusokat, folyóiratcikkeket, szabadalmakat, a külföldi szakirodalomból vett cikkek fordításait, műszaki dokumentációt hasznosítják;
- a technikus-ujitók a folyóiratcikkeket, szabadalmakat, könyveket, kézikönyveket, a lengyel műszaki klubok kiadványait, valamint

az előadásokon és szakértői konzultációkon szerzett információkat használják eredményesen;

•• a szakképzetlen ujitók elsősorban közvetlen információszerzés útján - konzultáció, üzemi látogatás, szakmai versenyek - jutnak általuk hasznosítható információkhoz.

Az információ tartalomra vonatkozóan megállapítható, hogy a fenti területeken elsősorban és döntő jelentőséggel műszaki-gazdasági információkra van szükség, azok hasznosítása biztosítható. Ezen belül a szakterületre vonatkozó általános műszaki tájékoztatást, valamint a vizsgált témára vonatkozó speciális információkat kell nyújtani, gazdasági jellegű elemzésekkel együtt.

Ehhez a szolgálati uton történő tájékozódás mellett jelentős segítségnek adnak, és kell, hogy adjanak a gyárak információs, valamint műszaki fejlesztési egységei, illetve a műszaki-gazdasági, ismeretterjesztési jellegű társadalmi szervezetek.

Schiff Ervin

35/73

681.3.004.14:800

Számítógépek a nyelvészettudományban. /L'elaboratore elettronico negli studi linguistici./ - ZAMPOLLI, A. = La Rivista dell'Informazione, 3.k. 2.sz. 1972.ápr. p.34-40.

Nyelvészeti statisztika a számítógépek feltalálása előtt is létezett, hiszen már az alexandriai nyelvészek végeztek ilyen tanulmányokat. A középkorban Európában a biblia szövegét analizálták, a XVII-XVIII.században pedig latin nyelvű kiadásokhoz készítettek indexet. A manuális statisztika készítés első lépéseként a szavakat egyenként /szöveggörnyezetükkel/ kartonokra gyűjtik, majd az egyes kartonokat meghatározott szempontok szerint csoportosítják. 1951-ben próbálkoztak először e folyamat gépesítésével, amelynek eredményeképpen elkészítették adatfeldolgozó gépek segítségével Aquinoi Szt. Tamás egyik művének indexét.

A nyelv társadalmilag rögzített egységei, valamint szerkezete segítségével az azonos nyelvet beszélők között lehetővé teszi a kölcsönös kommunikációt. Egységei azonban nincsenek összegyűjtve, katalogizálva, maguk a nyelvet beszélő személyek tárolják azokat. A nyelv tanulmányozásának egyik módszere az írott szövegek analízise. Az általános nyelvhasználatot az egyénitől összehasonlító vizsgálatokkal különítik el.

A számítógépi analízis lehetőséget nyújt az előfordulási gyakoriság és más jellemzők számszerű felmérésére. A gép saját szótára alapján megkeresi a szövegben előforduló szavak szótári alakját, majd a kívánt rendszer szerint rendezzi azokat /gyakoriság, betűrend - pl. rim

vizsgálatokhoz/, szükség esetén kiegészíti szöveggörnyezetükkel és a kívánt adatokat a szövegrészre való hivatkozással kártyára nyomtatja. Ezek további mechanikus feldolgozás alapjául szolgálnak.

Az elemzéshez figyelembe vett szöveg lyukasztási problémáin túl egész sor nehézség áll a feldolgozás útjában. A szótári alakok meghatározása nem mindig egyszerű feladat, továbbá a szinonimák, homográfok helyes értelmezéséhez egyértelmű szabályokat kell a számítógép számára készíteni, programozni kell a nyelv szabályrendszerét és a rendhagyó eseteket is.

Olaszországban ilyen számítógépi módszerrel készítették el az olasz nyelv etimológiai szótárának legújabb kiadását. Érdekességként megemlíthető, hogy míg az 1962-es első kiadás 60 ezer kifejezést tartalmazott, addig a mostani /12.kiad./ 100 millió indexkártya feldolgozásával készült.

Hasonló módszerrel elkészült az olasz jogi kifejezések szótára, és vállalkoztak hettita szótár összeállítására is a történelmi hiteles szövegek alapján.

Ugyancsak számítógép segítségével kívánják elkészíteni az olasz tájnyelvi atlaszt. Ehhez 40 éven át gyűjtötték az anyagot /kb. 7 ezer mondatot "fordítottak le" helyi dialektusokra mintegy 1000 helyiségben/. A dialektusok tudományos feltárása az országon belüli népmozgás problémáinak megoldásában is felhasználható eredményeket ad.

Sikerrel használják a gépeket a szájhangok feldolgozásához. A népdalok, szólások, mondókák feldolgozása a gyűjtő személy memóriájától, igényességétől függött, most az egyes eltérések megkülönböztetését, bizonyos törvényszerűségek megállapítását, szópárok összeállítását, ritmus formák és modellek stb. lejegyzését, kigyűjtését a gépre bízhatjuk.

A klasszikus és modern rimeléssel kapcsolatos vizsgálatokat is sikerrel végezték.

A másik alkalmazási terület, a fonetika területén a számítógépes elemzés a hangok előfordulási gyakoriságának vizsgálatánál hasznosítható, főleg a nyelvtörténeti kutatásokban, de a telekommunikációs be rendezések tervezési munkáiban is.

A nyelvi analízisnek a pszichiátriában, pl. az ideg- és elmebetegségek igeidő használatának vizsgálatában is tere van.

Bobok Györgyné

Az elektronikus számítógép felhasználása a szabadalmi dokumentáció keresésére tudományos-kutatóintézetekben. /Iszpol'zovanie elektroniceszkih vücsiszlitel'nuh masin dlja poiszka patentnoj dokumentacii b naucsno-iszszledovatel'szkom insztitute./ - GAJER, A.M. - GUTOROV, V.M. = Voproszi Izobratel'sztva, 1971. 11.sz. p.19-21.

Az Ukrán Vegyipari Tudományos-Kutató és Tervező Intézet szabadalmi állománya mintegy 60 ezer szabadalmi leírást foglal magában. Az automatizált visszakereső rendszer "Minszk-22" típusú elektronikus számítógépen üzemel. A rendszer válaszként a szabadalmi leírás raktári számát és a kiadó ország nevét adja meg. Magukat a szabadalmi leírásokat mikrofilmekken és mikrofilmlapokon tárolják, amelyeket növekvő számozással ellátott borítékokban tartanak.

Az igénylésnél megadható ismérvek az alábbi fogalmakra vonatkoznak:

A berendezés fajtája - magában foglalja a termék, készülék stb. megnevezését. A szinonimákat a deskriptor-szótár figyelembe veszi, és azonos kóddal látja el őket.

A dokumentumot kiadó ország - erre azért van szükség, mert a tapasztalatok szerint a kérések szinte mindegyikében szerepel az ország-megjelölés valamilyen más ismervvel párosítva.

A jogvédelem fajtája /szabadalom, találmány, szerzői bejegyzés stb./ - az ezt jelző kódot a kiadó országgal egy sorban kell feltüntetni.

Prioritás a "berendezés fajtája" és a "szabadalomtulajdonos" fogalmával együtt a szabadalmi analógiák keresésére szokták felhasználni. A kódolásnál feltüntetik a prioritás pontos dátumát.

Szabadalomtulajdonos - azon cég vagy magánszemély megnevezése, aki kizárólagos joggal rendelkezik a szabadalom felett.

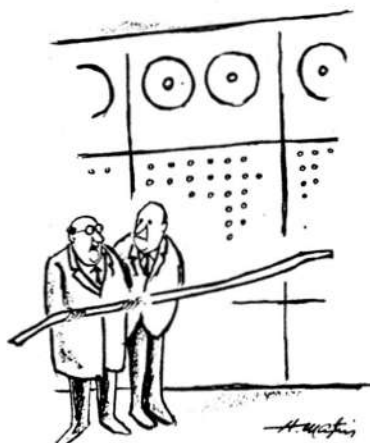
A találmány célja - rendkívül fontos fogalom, mivel lehetővé teszi egyrészt a keresés körének szűkítését, másrészt különféle tudományos kutatások végzését, beleértve az egyes berendezésfajták fejlesztési irányainak prognosztizálását is.

A találmány céljának eléréséhez szükséges eszközök deskriptorai tárgynevek, amelyek kifejezik a találmány megkülönböztető és korlátozó ismérveit. A kulcsszavak között nincs nyelvtani kapcsolat.

A szabadalmi leírásoknak a fenti ismérvek szerinti keresése lehetővé teszi a dokumentumok kiválasztását a szabadalmi tisztaság ellenőrzése, valamint a tényleges újítások kimutatása érdekében.

A továbbiakban a cikk bemutatja egy szabadalmi leírás kódolását a fentieknek megfelelően.

Haraszthy Ágnes

Azt mondja: "Hozsanna! Éljen a technológia!
Kövess engem az ígért földjére."

/Wilson Library Bulletin, 46.k. 1.sz. 1971.szept. p.53./

37/73

681.325.67:001.815

Információkereső rendszerek paraméterei szabályozhatóságának kísérleti vizsgálata. /A lumineszcenciát és a luminoforokat felölelő információkereső rendszer példáján.//Eksperimental'nye iszsledovaniya regulirovaniya parametrov IPSZ/ na primere IPSZ po ljumineszcencii i ljuminoforam./ - AVERBUH, V.M. - RATNER, I.M. - KUPCOVA, N.F. = Naucsno-Tehnicoseszkaja Informacija, Szerija 2. 1972. 7.sz. p.23-24.

Ismeretes, hogy a felhasználók igényei az információkereső rendszerek paramétereivel /azaz a keresés teljességével és pontosságával,

valamint a kiadott dokumentumok releváns voltával/ szemben általában különbözőek, sőt, néha egymásnak ellentmondóak; valamint a keresés folyamán belül is változhatnak. Ez a tény teszi szükségessé, hogy az információkereső rendszerek paraméterei szabályozhatók legyenek. Egy rendszer paramétereit a deskriptorszótár vagy a dokumentumok /és a kérések/ indexelési mélységének változtatásával lehet szabályozni. A cikkben ismertetett, és egy konkrét információkereső rendszeren elvégzett kísérlet során csak a kérés indexelési mélységét változtatták.

Az elvégzett kísérletekből a következő következtetéseket vonták le:

1. Az információs szükséglet /azaz a kérés indexelési mélysége/ ismeretében a teljességnek, pontosságnak, illetve a kiadott dokumentumok releváns voltának biztosított minimuma kiszámítható.

2. A kérés indexelési mélységének növelése a teljesség biztosított minimumának csökkenését, illetve a pontosság és a relevancia biztosított minimumának növekedését eredményezi.

Stiegrád Gábor

38/73

778.14:002

Fejlesztési lehetőség a dokumentációs munkában: a mikrográfia.
/Progress in documentation: micrographics./ - WILLIAMS, B.J.S. =
Journal of Documentation, 27.k. 4.sz. 1971.dec. p.295-304.

Az 1970-es évet megelőzően a mikrofilmtechnikát elsősorban az értékes dokumentumok megőrzésére és raktári gondok enyhítésére alkalmazták. Az olvasók a berendezések /hardware/ kényelmetlen volta miatt nem barátkoztak meg ezzel a technikával.

Az utóbbi években a mikrofilmtechnika lehetőségei kibővültek azáltal, hogy a számítógépekhez kapcsolódva lehetővé teszi az információk nagy mennyiségének tárolását /optikai szövegtárolás/ és az információkivitel /output/ sebességének növelését. Az is alkalmazása mellett szól, hogy az exponenciálisan növekvő információmennyiség befogadására nem lehet a raktári kapacitást azonos sebességgel növelni. Az egyre növekvő publikálási költségeket és a periodikus kiadványokat terhelő postaköltségeket sem szabad figyelmen kívül hagyni.

A mikrofilmtechnika elterjedését jelentősen gátolja a mikroformák sokfélesége. Nagy vonalakban, időrendi sorrendben a következő méretekkel találja magát szembe a felhasználó: 35 mm-es tekercsfilm, mikrofilmlap, mikrokártya; 16 mm-es tekercsfilm, ultra-mikrofilmlap, super-mikrofilmlap, mininyomat, esetleg mikrofilm-lyukkártya; 8 mm-es tekercsfilm és még ezen belül is számtalan kicsinyítési és elrendezési variáció létezik. Szabványok csak elszigetelten és akkor is

csak nemzeti szinten szabályozzák a már meglévő mikroformákat, de nem akadályozzák újak létrehozását.

A mikrográfia alkalmazási területe kétirányú:

- mikropublikáció és disszemináció /kereskedelmi uton/;
- a számítógép mikrofilm output-ja.

E kettő egymással szoros kapcsolatban van.

A mikropublikáció lehet:

- retrospektív /eredetileg más módon publikált dokumentumok rögzítésére, megőrzési céllal/;
- eredeti mikroforma /az egyetlen vagy egyik publikált forma, ez az újabb keletű/.

A minőségi megkülönböztetést az indokolja, hogy a retrospektív felvételek esetén az eredeti dokumentum minősége nem minden esetben kifogástalan /pl. régi vagy rongált példány/, ez igényesebb munkát kíván. Az eredeti anyagnál nincsenek ilyen problémák. A számítógép output-ján készül, nagyobb méretcsökkentéssel, mint az előző.

A mikrokiadványok fejlődési irányának jó példája a Books in English /BIE/. Az adattároló szalagok anyagáról a számítógép kimeneti mikrofilmet készít, amelyből erős kicsinyítéssel ultra-mikrofilmlap készíthető. Az eljárás előnye, hogy jóval a papírra nyomott kiadvány előtt készül el a 70-80 000 adatot tartalmazó mikrofilmlap.

Az erős kicsinyítést alkalmazó technika tért hódított a retrospektív mikropublikációban is. Az NCR komplett anyagát, amely a "Library of American Civilisation" címet viseli ultra-mikrofilmlapon, az "Encyclopaedia Britannica" anyagát szuper-mikrofilmlapon adták közre. Az ultra-mikrofilmlap 5-6 tételt, a szuper egy tételt tartalmaz, fekete betűkkel fehér alapon. Az amerikai anyagot PCMI ultra-mikrofilmlap-leolvasóval lehet használni, az angol kiadvány felhasználására két olvasómodellt /asztalra helyezhető és lábon álló/ hoztak forgalomba. A teljes gyűjtemények beszerzése nem olcsó, annak ellenére, hogy egy-egy kötet ára kisebb a nyomtatott köteténél. Az erős kicsinyítéssel dolgozó technikák berendezései is aránylag drágák.

Párhuzamosan a miniaturizálási tendenciával ismét előtérbe kerültek az un. lito-technikák /pl. Readex Microprint/. Nagy előnyük, hogy ezzel az eljárással dolgozva igen egyszerű a nagyításuk. A Reader Microprint 20-szoros kicsinyítéssel dolgozik, a Micrografix 5,7-szeresszel, a Micro & Cine Books 10-szeresszel. A MacRae's Bene Books kiadó mininyomatait könyvszerűen lehet használni /mindkét oldaluk felhasználható/. Alkalmazási körük a gyors, jeladó referáló jellegű információ terjesztése.

Az olvasókkal igyekeznek "megszerettetni" a mikroformákat. A Denver-i Egyetemen végzett vizsgálatok /más felmérésekkel együtt/ azt mutatják, hogy bár a mikrofilmek hasonló sebességgel olvashatók, mint

a könyvek, az olvasók gyorsabban elfáradnak, erősebb motiváció kell az olvasás folytatásához.

Bobok Györgyné

39/73

778.14:659.21

A mikrofilmtechnika szerepe és jelentősége az országos tájékoztatási szolgáltatások kialakításánál. /Rola i znaczenie technik mikrofilmowych w krajowej służbie informacyjnej./ - JIROWEC, J. = Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji, 17.k. 2.sz. 1972. p.24-28.

A mikrofilmtechnika szerepe és jelentősége jelentősen megnövekedett azzal, hogy számítástechnikai módszerekkel, eljárásokkal is összekapcsolható, így a megfelelő terjeszthetőség, tárolhatóság, sokszorosíthatóság /a mikrofilmtechnika előnyei/, könnyű keresettség /a számítástechnika adta lehetőség/ párosul. Az integrált tájékoztatási rendszerben a mikrofilm alkalmazásával járó különleges előnyök:

- a jelsűrűség igen nagy - az ultramikrofilmlapon a jelsűrűség 20-szor nagyobb, mint a mágneses tárolási módszerekénél;
- biztonságosan tárolható - a felvitt információt elektromos, mágneses hatások, sugárzás nem változtatják meg;
- igen kis rendszertől a teljesen automatizált rendszerekig rugalmasan és kompatibilisen alkalmazható a mikrofilmtechnika;
- a szöveg visszanyerése hagyományos, régen ismert, egyszerű technológia útján történik meg.

Az információk tárolási, keresési, nyilvántartási és terjesztési problémáinak megoldásában jól alkalmazható mikrofilmtechnika elterjedését Lengyelországban is ösztönözni kell, biztosítani kell hozzá a megfelelő technikai eszközöket, szervezeti kereteket és jogi szabályozást is. Mivel mind kisebb szervezeteknél, mind nagyobb, integrált információkereső rendszereknél egyaránt alkalmazható, egységes rendszer alapja lehet. Legcélszerűbbnek a mikrofilmlapok és a tasakos mikrofilm alkalmazása látszik, a jövő technikája az ultramikrofilmlap.

Schiff Ervin